

TATARZY NA FILMOWYM PLANIE (s. 6)

Z archiwum Dzenetty Adamowicz

KWARTALNIK SPOŁECZNO-KULTURALNY POŚWIĘCONY TATAROM W POLSCE I NA ŚWIECIE

PRZEGLĄD TATARSKI

NR 1 (45) ROK 1441/2020 (XII) ISSN 2080-0541

Modlitwa w intencji Ojczyzny (str. 1). Fot. Dżaneta Miśkiewicz.

1925–2020 95. ROCZNICA POWSTANIA MUŻULMAŃSKIEGO ZWIĄZKU RELIGIJNEGO W RP

Pismo wydawane dzięki dotacji
Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji

SZANOWNI PAŃSTWO,

Prawdę powiedziawszy, to ani koniec roku, ani początek następnego nie mają specjalnego wpływu na intensywność działań w tatarskiej społeczności. O tym, co się u nas dzieje, a dzieje się naprawdę sporo, mogą Państwo przeczytać w każdym numerze „PT”. W obecnym wydaniu polecam zapoznanie się z tekstami podsumowującymi ubiegłoroczne przedsięwzięcia wydawnicze oraz projekty remontowe, które zrealizowano staraniem Najwyższego Kolegium Muzułmańskiego MZR.

Wiele tego. Długoletnie wysiłki muftiego Tomasza Miśkiewicza, stwarzające dla każdego chętnego możliwość twórczego realizowania się w wybranej dziedzinie, przynoszą piękne rezultaty. I to wszystko – remonty, konserwacje, czasopiśmiennictwo, wydawnictwa etniczne i religijne, różnorodne wydarzenia promocyjne i okazjonalne, dbanie o nieliczne tatarskie za- bytki etc. etc. – dokładnie wszystko – przeznaczone jest dla całej bez wyjątku społeczności tatarsko-muzułmańskiej. Wreszcie, we wszystkich miejscach modlitwy znajdują się tatarscy albo tureccy imamowie, najbliżsi nam pod względem praktykowania religii oraz obyczajów. I tylko powinniśmy sobie życzyć, aby osoby niezdolne do spojrzenia poza własne podwórko nie przeszkadzały w tym, co robione jest przecież również dla nich.

Pewnie wciąż nie dla każdego jest zrozumiałe, że tatarszczyzna oraz muzulmańskość to pojęcia bez porównania obszer- niejsze i ważniejsze niż czyjeś obejście. Że znaczenie i poważanie zyskujemy wówczas, gdy reprezentujemy zgodną w dobru, pracowitą i wspierającą się we wszystkim, także w problemach, społeczność. Nie musimy nawet wzajemnie się uwielbiać – abyśmy tylko na siebie publicznie nie złorzeczyli. W wolnej chwili przemyślimy sobie raz jeszcze: co to znaczy, że jesteśmy polskimi Tatarami-muzułmanami? Co nas nimi czyni: czy tylko i wyłącznie tatarska babcia i dziadek, rodzice tatarskiego po- chodzenia? Czy może coś więcej: coś, co powoduje, że czujemy się złączeni z całą wspólnotą na dobre i złe? Niedawno w ko- mentarzu pod pewnym tekstem o Tatarach jakiś pan napisał: „Musa Czachorowski to Tatar w 1/4 albo 1/8”. Powiedziałbym, że to wcale niezłe proporcje, biorąc pod uwagę całe wieki zamieszkiwania na polskiej ziemi. Jednak powoływanie się na większą lub mniejszą ilość krwi w krwi to za mało. Jestem Tatarem sercem i umysłem, co, uwzględniając stosunek średniej wagi serca i mózgu do całkowitej masy mojego ciała, czyni ze mnie Tatara mniej więcej w 1/40. Mało to? Dużo?

Każdy z nas ustala własne proporcje poprzez osobisty stosunek do wspólnoty. Odważajmy zatem, proszę, swoją tatar- skość na właściwych szalkach. Bądźmy sobie bliscy.

Z najserdeczniejszymi życzeniami na ten nas wszystkich nowy rok

Musa Czachorowski

W NUMERZE:

Modlitwa w intencji Ojczyzny	1
Miełludowe spotkanie	1
Festiwal w Kaliningradzie	2
Konferencja w Gorzowie Wlkp.	2
Maroko turystycznym okiem	3
Książkowe promocje w muzeum	4
Dwudziestolecie „Buńczuka”!	4
Ekumeniczna wigilia	5
Rada Seniorów w Sokółce	6
Tatarzy na filmowym planie	6
Publikacje Najwyższego Kolegium Muzułmańskiego MZR. Podsumowanie roku 2019	8
Projekty remontowe Najwyższego Kolegium Muzułmańskiego MZR. Podsumowanie roku 2019	10
Pamiętajmy o naszych ułanach	11
Apel o upamiętnienie kawalerzystów	12
Tatarski oficer i artysta	13
Przyczynek do służby pułkownika artylerii Józefa Koryckiego	15
O moim stryju, Leonie	18
Moje Niekraszuńce	19
Biskup w meczecie	21
Architektki i architektura kowieńskiego meczetu	23
Równe prawa krymskichTatarek	26
Imprezy rekonstrukcyjne – wątki mongolsko-tatarskie (1)	29
Wspomnienia (27)	31

Przegląd Tatarski, kwartalnik społeczno-kulturalny poświęcony Tatarom w Polsce i na świecie

Wydawca: Najwyższe Kolegium Muzułmańskie Muzułmańskiego Związku Religijnego w RP
ul. Piastowska 13 F, 15-207 Białystok, tel. +48 85 732 40 23, +48 605 612 137, mzm@mzm.pl, www.mzm.pl

Redaktor naczelny: Musa Çaxarxan Czachorowski, tel.+48 604 136 386, caxarxan@gmail.com

Rada Redakcyjna: Lila Asanowicz, Daniel St. Czachorowski, Michał Łyszczarz, Aleksander Miśkiewicz, Tomasz Miśkiewicz, Krzysztof Edem Mucharski (zdjęcia), Barbara Pawlic-Miśkiewicz, Dżemila Smajkiewicz-Murman, Halina Szahidewicz

Redakcja nie zwraca materiałów niezamówionych. Zastrzega też sobie prawo redagowania i skracania tekstów, zmiany tytułów oraz obróbki zdjęć.

Redakcja nie zawsze zgadza się z poglądami Autorów tekstów.

Skład i druk: Agencja Wydawnicza ARGi s.c., ul. Wodzisławska 16, 52-017 Wrocław, www.argi.pl

Pismo wydawane dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji

nakład 500 egz.

REMONTY 2019 (s. 10)

Muzułmański Cmentarz Tatarski, Warszawa. Fot. Szymon Grzegorzczuk.

Nowy mihrab i minbar w gdańskim meczecie.
Fot. Barbara Pawlic-Miśkiewicz.

Meczet w Gdańsku przeszedł w r. 2019
gruntowny remont.
Fot. Barbara Pawlic-Miśkiewicz.

Imam Mirzogolib Radzhabaliev na mizarze
w Zastawku. Fot. Szymon Grzegorzczuk.

Brama na mizar w Bohonikach. Fot. Barbara Pawlic-Miśkiewicz.

Wilii, mostem antokolijskim, wieloma budynkami obrzędowymi, prywatnymi domami, kapliczkami i nagrobkami w granicach Wilna i Kowna. W latach 1895–1904 pracował w Wojskowej Strategicznej Komisji Budowy Dróg projektując autostrady. Członek wielu rad wileńskich, kowieńskich i litewskich określających rozbudowę najważniejszych projektów państwowych, m.in. szpitala dziecięcego na Zwierzyńcu, szpitala łukiskiego, targu rybnego na placu Malku. Aktywnie uczestniczył w wystawach i konkursach wileńskich, promował zaawansowane budownictwo mieszkaniowe. W roku 1911 zorganizował wystawę indywidualnych projektów mieszkaniowych, w ramach której w latach 1911–1913 zbudował kolonię Montville. W roku 1912 został współzałożycielem jednego z trzech największych biur projektowych i budowlanych w Wilnie, projektującym kościoły, kamienice, budynki wiejskie, fabryki itp.

W latach 1912–1913 współpracował z Aleksandrem Parczewskim przy projekcie Teatru Polskiego na Pohulance

(dziś ul. Basanavičiausa 13). To jedno z najważniejszych dzieł architekta. Wraz z wybuchem I wojny światowej został powołany do służby w budownictwie wojskowym. Po trzech latach powrócił do Kowna, w latach 1919–1925 był starszym inżynierem w Zarządzie Dróg i Autostrad. Zbudował autostradę żmudzka (Kowno–Kłajpeda), w roku 1925 wydał książkę pt. *Vieškeliai ir paprastieji keliai, jų taisymas ir laikymas (Drogi proste i kręte – ich naprawa i konserwacja)*. Złożył podanie o stanowisko głównego architekta miasta Kowna.

Wacławowi Michniewiczowi można przypisać co najmniej 27 kościołów, a ogólna liczba jego projektów sięga 72 obiektów. Są to główne kościoły i kaplice przełomu XIX i XX wieku. Jest zapomnianym raczej (poza źródłami litewskimi) twórcą litewskiego modernizmu-funkcjonalizmu. Spoczywa w Żejmach, w kościele, który sam zaprojektował.

Daniel St. Czachorowski ◀

Natalia Małynowska

RÓWNE PRAWA KRYMSKICH TATAREK

Od połowy XX wieku, wraz z przyjęciem międzynarodowych dokumentów, które zabezpieczyły polityczne prawa kobiet, zakazując wszelkich form dyskryminacji, możemy mówić o nowym etapie w ustanawianiu równości praw i wolności kobiet oraz mężczyzn. Jednak poprzedziła to długa droga walki o zapewnienie kobietom równych praw politycznych. W wiekach XIX i XX na poziomie krajowym i lokalnym kobietom przyznano prawa wyborcze w różnych stanach USA, koloniach brytyjskich oraz krajach europejskich. Ostatnim państwem, które to uczyniło, była Arabia Saudyjska w roku 2011.

Nieomal przez cały wiek XX w rozmaitych krajach świata kobiety otrzymywały, zdobywały i walczyły o polityczne prawa. Warto zauważyć, że w badaniach tego zagadnienia najwięcej uwagi poświęca się prawom wyborczym. Jednak prawa polityczne są pojęciem znacznie szerszym, które przewiduje uczestnictwo w życiu społeczno-politycznym, administracji państwowej, wpływanie i podejmowanie decyzji oraz dostęp do innych uprawnień. Prawo wyborcze, zapewniające możliwość wybierania i bycia wybranym, bynajmniej nie zawsze odzwierciedla zabezpieczenie praw wyborczych. Zwycięstwo w wyborach do organów ustawodawczych nie gwarantuje kobiecie politycznych wpływów. Medialne i kinematograficzne wsparcie walki kobiet o prawa wyborcze oraz działania sufrażystek w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii ukształtowały określony stereotyp o przyznaniu praw wyborczych kobietom i zapewnienie „palmy pierwszeństwa” krajom zachodnim, tym samym umacniając fundament zasad demokratycznego państwa i przykład do naśladowania.

W tych historycznych uwarunkowaniach nieomal niedostrzeżeni pozostają Krymscy Tatarzy, którzy jako pierwsi w świecie turkijsko-muzułmańskim zagwarantowali równość praw i wolności kobiet oraz mężczyzn w roku 1917. Dla porównania z innymi państwami, kobiety otrzymały prawo wyborcze w Lidze Narodów w listopadzie 1918 roku, w Wielkiej Brytanii po osiągnięciu wieku 30 lat – w roku

1918, we Francji prawo głosu zyskały w maju 1944 roku, a ich współobywatelki – rdzenne muzulmanki francuskiej Algierii – dopiero w lipcu 1958 roku.

Przyznanie na Półwyspie Krymskim praw politycznych kobietom w roku 1917, to pierwszy przypadek politycznej równości obu płci w świecie turkijsko-muzułmańskim. Badania historyków przypisują to wpływowi rewolucji młodo-turków w roku 1908, jednak w Turcji kobiety otrzymały prawo wyborcze dopiero w roku 1926. W publikacjach rosyjskich autorów można natomiast znaleźć zapisy o tym, że w przypadku Krymskich Tatarów nastąpiło to po rewolucji październikowej i nadejściu bolszewickiej władzy.

Prawomocne zagwarantowanie praw politycznych kobiet na Krymie poprzedziła długotrwała działalność edukacyjna. Dlatego konieczne jest zrozumienie, co przysłużyło się temu zjawisku – światowe tendencje przyznawania praw politycznych kobietom, idee narodowe czy wewnętrzne właściwości życia – i ostatecznie wpłynęło na demokratyzację krymskich Tatarów.

Jeszcze w wiekach XVIII i XIX, po aneksji Krymu przez Imperium Rosyjskie w roku 1783, kobieta krymskotatarska była pozbawiona praw i odizolowana od świata zewnętrznego, prowadziła zamknięty tryb życia, a jej kontakty ograniczały się jedynie do rodzinnego kręgu. Po wspomnianej rewolucji młodo-tureckiej zaczęła odczuwalnie narastać sekularyzacja tatarskiego życia, rozpoczęło się wyzwolenie kobiet, zaś autorytet mułłów ulegał obniżeniu. Należy podkreślić, że właśnie tureckie przesunięcie w stronę liberalizmu i rewolucja roku 1908 stymulowały postępowe zmiany wśród Krymskich Tatarów. Te wydarzenia w okresie przedwojennym zapewniły nieoczekiwany na pierwszy rzut oka rozmach kobiecych działań w burzliwym roku 1917. A uwolnienie i wysoki poziom wykształcenia kobiet jest bez wątpienia ważnym elementem przebudzenia narodu, silną zachętą kształtowania narodowej wspólnoty.

Rozumiejąc konieczność społecznego wsparcia idei narodowych, niezbędność oświaty i rozwijania życia kultu-

ralnego, wychowawcy i przywódcy Krymskich Tatarów – Ismail Gasprinski oraz mufti Noman Czelebidżihan – byli wielkimi zwolennikami polityki emancypacji. Widzieli niezbędną zrównanie praw kobiet i mężczyzn i wskazywali na potrzebę połączenia swobód demokratycznych oraz religijnych dogmatów islamu.

Na początku XX wieku Bachczysaraj przeobraził się w jedno z przodujących ośrodków ruchu emancypacyjnego kobiet-muzułmanek. W roku 1905, po zniesieniu cenzury przez carską ustawę, w mieście zaczęło się publikowanie pierwszego w muzulmańskim świecie specjalistycznego wydania dla muzulmanek – czasopisma „Alem-i Nisvan” („Świat Kobiety”), ukazującego się w języku krymskotatarskim. Jego założycielem był Ismail Gasprinski, a redaktorem jego córka, 20-letnia Szeфика. Dla Gasprinskiego stanowiło ono trzecią próbę wydawania kobiecego magazynu. W roku 1906 ukazały się cztery numery, od roku 1908 do 1910 „Alem-i Nisvan” nie wychodził. W ostatnim numerze z roku 1907 Szeфика napisała: „Postanowiono zawiesić publikację magazynu, aby dać możliwość odpocząć «Terdżimanowi»”. W roku 1910 wyszło 26 numerów, w 1911 – 49, tym samym przekształcając magazyn w tygodnik i zmieniając jego ukierunkowanie na oświatę naukową. Warto zauważyć, że pismo czytane było daleko za granicami Krymu, w szczególności w Turkiestanie i Egipcie. Niebawem jednak rosyjskie władze zakazały druku „Alem-i Nisvan”, nie podając ku temu żadnych wyjaśnień. Próba jego przywrócenia w roku 1917 nie przyniosła rezultatu.

Nie przypadkiem właśnie w Bachczysaraju w kwietniu 1917 roku odbył się pierwszy kobiecy zjazd, podczas którego Szeфика została wybrana przewodniczącą komitetu kobiet muzulmańskich. „Zjazd ten stał się znaczącym początkiem zmian położenia turkijskiej kobiety. Po raz pierwszy w historii Turków oraz islamu kobieta została wezwana do społecznego życia, wyprostowała plecy i powiedziała sobie «No to pójdę»” – pisała Szeфика Hanum.

Szeфика wystąpiła również z inicjatywą stworzenia krymskotatarskiego ruchu kobiecego pod nazwą Komitet Wykonawczy Muzułmanek Krymu, którego działalność byłaby skierowana na przyznanie kobietom-muzułmankom wszelkich praw, ochronę macierzyństwa i dzieciństwa, wejście muzulmanek we wszelkie obszary społecznej i zawodowej działalności. Udział Szeфика był ważnym elementem rozprzestrzeniania idei emancypacji i zapewnieniu równości praw dla kobiet i mężczyzn.

Mając pełne poparcie i ochronę krymskiego muftiego Nomana Czelebidżihana, kobiety brały aktywny udział w rozwoju sieci edukacyjnej, wprowadzaniu idei wspólnej nauki, rozwijaniu ruchu narodowego oraz ochrony praw kobiet. „Jeśli w tym lub innym narodzie kobiety razem z mężczyznami dopuszczone są do udziału w życiu społecznym, uczestnictwa w działalności intelektualnej, wów-

czas taki naród osiągnie powodzenie, nie zginie, będzie niezniszczalny i nie doświadczy upadku” – pisał na łamach „Terdżimana” Noman Czelebidżihan.

W ciągu kwietnia i maja 1917 roku komitety kobiet muzulmańskich pojawiły się w Eupatorii, Teodozji, Kerczu oraz w innych miastach i mniejszych osadach Krymu. Koordynował ich działalność Komitet Kobiet Akmesdżitu, utworzony 24 kwietnia 1917 roku. W dniach 24–27 kwietnia tegoż roku przedstawicielki Krymu wzięły udział w pracy Wszechrosyjskiego Zjazdu Muzułmanek w Kazaniu, który ogłosił polityczną i socjalną równość kobiet i mężczyzn, konieczność rozszerzenia na kobiety prawa wyborczego, niesprawiedliwość *kałymu* oraz wielożeństwa, a także nieobowiązkowość hidżabu. Delegatki powołały też Tymczasowe Centralne Biuro Muzułmanek Rosji.

W roku 1917 muzulmański ruch feministyczny na Krymie narastał: Krymskie Tatarki aktywnie pracowały w instytucjach edukacyjnych i wychowawczych, w prasie, pojawiały się w teatrach i na wieczornicach, stały się czynnikiem ży-

cia społecznego i politycznego. Były wybierane do władz miejskich podczas pierwszych demokratycznych wyborów w lipcu 1917 roku. Przykładowo radną dumy miejskiej Symferopola została M. Abduramanczikowa z listy muzulmańsko-ukraińskiej.

17 sierpnia 1917 roku w Symferopolu rozpoczęło się spotkanie przedstawicieli komitetów kobiet muzulmańskich Krymu. Przyjęto na nim

szereg propozycji dotyczących ochrony praw kobiet i utworzono Centralny Komitet Kobiet Muzułmańskich (Regionalny Krymski Komitet Kobiet). Jego przewodniczącą wybrana została İlhamije Tohtar, zastępcą przewodniczącej Szeфика Gasprinska, sekretarzem Zejneb Amirhan (inna forma nazwiska – Emirdżanowa), przedstawicielką komitetu przy sądzie szariackim – H. Szamsuddin.

W październiku 1917 roku w Symferopolu na zjeździe organizacji społecznych i ludowych, podczas którego postanowiono zwołać I Kurultaj Narodu Krymskotatarskiego, wśród uczestników było 20 kobiet. Przyjęto wówczas program, który pozwolił kobietom wspólnie z mężczyznami uczestniczyć w wyborach. Jesienią tegoż roku, w czasie wyborów kurultaju, do przedstawicielstw krajowych powołano 76 osób: 24 przedstawicieli z Jałty, 19 z Symferopola, 16 z Teodozji, 11 z Eupatorii oraz 6 z Perekopu. Wśród nich były cztery kobiety: İlhamije Tohtar, Hatidże Awdzi (powiat jałtański), Anife Bogdaninska (powiat symferopolski) i Szeфика Gasprinska (powiat eupatorski). W świecie turkijskim i muzulmańskim był to pierwszy przypadek wybrania kobiet do organu władzy konstytucyjnej. Udział i wybieralność kobiet zademonstrowały postępowość oraz demokratyczność muzulmańskiego Krymu. Po raz pierwszy kobiety odniosły takie zwycięstwo – mogły wybierać i być wybierane do organu ustawodawczego.

Tatarki w jasmakach, przełom lat 10. i 20. XX w.

Pomimo znaczenia przebiegu I Kurultaju znanych jest niewiele informacji o jego delegatach i delegatkach. Zgodnie z zachowanymi wiadomościami postaramy się odtworzyć możliwie najpełniejsze biografie delegatek I Krymskotatarskiego Kurultaju: Szefiki Gasprinskiej, Ilhamije Tohtar, Anife Bodaninskiej i Hatidże Awdżdy, i przyjrzeć się znaczeniu ich działań. Najbardziej znaną postacią wśród Krymskich Tatarów pozostaje Szefika Gasprinska, liderka krymskotatarskiego Komitetu Wykonawczy Muzułmanek Krymu, redaktorka pierwszego na półwyspie kobiecego magazynu „Alem-i nisvan”.

Początkowo Szefika Hanum (1886–1975) otrzymała wykształcenie domowe, przejmując poglądy rodziców na sytuację współczesnej krymskotatarskiej kobiety. Następnie uczyła się w liceum, ale przerywała edukację, aby pomagać ojcu w jego pracy. Po zakończeniu liceum całkowicie poświęciła się działalności wydawniczej. W tym też okresie poznała i poślubiła działacza politycznego, jednego z twórców Azerbejdżańskiej Republiki Demokratycznej, premiera Azerbejdżanu Nasib-beka Usubbekowa. Z imieniem Szefiki Gasprinskiej wiąże się nie mniej osiągnięć, niż przypisyanych jest jej ojcu, Ismailowi. Jedno z nich stanowi rozwój muzułmańskiego ruchu kobiecego, będącego dla świata islamu zjawiskiem wyjątkowym. W roku 1917

postanowieniem rządu narodu krymskotatarskiego Szefika została mianowana dyrektorem Symferopolskiej Żeńskiej Szkoły Pedagogicznej (Darul Muallimin).

Po klęsce Narodowego Samorządu Tatarów Krymskich Szefika opuściła Krym i wyjechała do męża w Azerbejdżanie, gdzie założyła szkołę pedagogiczną. Trzy lata później narodowy rząd Azerbejdżanu został obalony, a jej mąż rozstrzelany. Zmusiło to Szefikę do emigracji do Turcji. Tam spędziła pozostałą część życia, którą poświęciła działalności społecznej. Była kierowniczką domu dziecka, następnie zaś założyła i prowadziła Związek Kobiet Krymskotatarskich w Stambule. Oprócz tego zajmowała się problemami emigrantów krymskotatarskich oraz działalnością dobroczynną.

Współpracownica Szefiki – Ilhamije Tohtar – była delegatką Wszechrasyjskiego Zjazdu Muzułmanek w Kazaniu, w kwietniu 1917 roku. Uczestniczyła również w Zjeździe Narodów Rosji w Kijowie. W sierpniu została członkiem Tymczasowego Centralnego Biura Muzułmanek Rosji. Ilhamije Hanum pełniła obowiązki przewodniczącej Komitetu Kobiet Muzułmańskich w Akmeccie, z którego wybrana została do kurultaju. Jej przyjaciółka Anife Bodaninska wspominała ją jako młodą piękną kobietę, która otrzymała dobre wykształcenie. Jednak o Ilhamije zachowało się bardzo niewiele informacji.

Anife Bodaninska, z domu Anife Ismail, urodziła się w Akesdżicie w roku 1890. W wieku 18 lat wyszła za mąż za

Alego Bodaninskiego. Brała aktywny udział w krymskotatarskim ruchu narodowym. Była wybrana na delegata Wszechrasyjskiego Zjazdu Muzułmańskiego w marcu 1917 roku. Jako członek Komitetu Kobiet Muzułmańskich prowadziła pracę oświatową wśród mieszkańców Akmesdżitu. W listopadzie 1917 roku Anife Hanum wybrano delegatem na kurultaj, a w lutym 1918 roku uczestniczyła w staraniach o uratowanie Nomana Czelebidżihana z sewastopolskiego więzienia.

Była bliskim współtowarzyszem swego męża, Alego Bodaninskiego. Jesienią 1919 roku działacze krymskotatarscy zostali aresztowani przez kontrwywiad denikinowski. Alego nie było wówczas na Krymie, ponieważ razem z niektórymi towarzyszami uciekł z bolszewikami. Pod koniec sierpnia Anife aresztowano, aby wywabić jej męża z ukrycia. W więzieniu zachorowała na tyfus. Była umierająca, gdy zwolniono ją, ale zaopiekowała się nią pewna Tatarka

i wyzdrowiała. Dom Bodaninskich został zapieczętowany, następnie ograbiony. Ich dziećmi zajęli się sąsiedzi, którzy później odwieźli je do krewnych w Bachczysaraju. Anife zmarła w roku 1955 na deportacji w Uzbekistanie. Jej córka, urodzona w roku 1912 Saide Bodaninska, zmarła w roku 2013.

Hatidże Awdżi była członkiem Komitetu Kobiet Muzułmańskich w mieście Tuak, delegatem na

krymski kurultaj. Niewiele, niestety, o niej wiadomo. Z informacji zawartych w książce Andreja Iwanca¹ wynika, że do kurultaju wybrano nie cztery, a pięć przedstawicieli kobiet. Analiza raportu komisji mandatowej z 17 grudnia 1917 roku pozwoliła ustalić wśród 16 deputatów z powiatu teodozyjskiego nazwisko Anife Hanum Nuri Kurtijewa, nauczycielki, która kierowała Komitetem Kobiet Muzułmańskich w Teodozji. Wprawdzie komisja odnotowała, że deputat nie przedstawił jej mandatu, ale wybór wszystkich deputowanych zatwierdziła. Uwzględniając pojawienie się tendencji do zdobywania przez krymskie muzułmanki praw politycznych i obywatelskich, interesujące jest to, że były kobiety, które otrzymały mandat zaufania od wyborców, ale z jakichś powodów wycofały swoje kandydatury. W ten sposób w powiecie symferopolskim wybrano M. Abdurmanczikową, która wycofała się na korzyść innego kandydata.

Był to krótkotrwały okres w dziejach Półwyspu Krymskiego, jednak ważny dla epoki historycznej oraz dla uznania wartości demokratycznych, równości praw wyborczych w życiu Krymskich Tatarów poprzez konstytucyjne umocowanie demokratycznych praw i wolności. Innym ważnym momentem jest to, że Krymskie Tatarki były nie tylko ak-

Czołowe przedstawicielki krymskich komitetów kobiet muzułmańskich, od lewej: Zejneb Amirhan, Ilhamije Tohtar i Szefika Gasprinska.

1 A. Iwanec, *Perszyj Kurultaj: wid krymskotatarskich ustanowczych zboriw do nacionalnoho parlamentu (1917–1918 rr.)*, Kijiw 2018 (przyp. tłum.).

tywnymi działaczkami i wychowawczyniami, ale również liderkami swojej społeczności, które cieszyły się poparciem wyborców, które zapewniło im wybór do I Krymskotatarskiego Kurultaju. Jak wynika z biografii, po roku 1917 urywają się informacje o losach krymskotatarskich działaczek, co świadczy o braku współpracy z władzą bolszewicką. Natomiast w publikacjach o czasach bolszewickich można znaleźć nazwiska Krymskich Tatarów oraz wzmianki o ich udziale w partii komunistycznej, uczestnictwie w miejscowych teatrach oraz innych wydarzeniach kulturalnych na Krymie.

Ustawowe zapewnienie równości kobiet i mężczyzn na Półwyspie Krymskim i przyznanie kobietom praw politycznych – wybierania i bycia wybieranymi – oraz wolności religijnych stanowi jeden z fundamentów państwowości Krymskich Tatarów. Pomimo tego, że Tatarki otrzymały prawa wyborcze prawie jednocześnie z kobietami z zachodniej Europy, to nie ma wystarczających podstaw, aby mówić tu o wpływie Zachodu. Bardziej celowe będzie stwierdzenie o tureckim wpływie na kształtowanie się światopoglądu krymskotatarskich liderów, którym jednak udało się spełnić swoje idee równości znacznie wcześniej, niż uczyniono to w Turcji.

Tym sposobem równość wszystkich uczestników społeczności stała się jedyną drogą budowania własnego państwa. Polityka zapewnienia kobietom wykształcenia, przyciągnięcie ich ku sferze społecznej i politycznej, pozwoliła objąć znacząco dużą część populacji, w rezultacie zwiększając liczbę wykształconych obywateli, przyczyniając

Szafika Gasprinska, krymskotatarska działaczka społeczna.

się do edukacji ich dzieci, rozprzestrzeniając przy tym ideę narodowego ruchu krymskotatarskiego. Wdrażając równość kobiet i mężczyzn w dziedzinach edukacyjnej, kulturalnej oraz religijnej, przyjmując Konstytucję na zasadach demokratycznych, Krymscy Tatarzy pogodzić to z zachowaniem religii w społeczeństwie.

Natalia Małynowska ◀

Tłumaczenie z jęz. rosyjskiego:

Daniel St. Czachorowski ▶

Bibliografia:

Wiatkin A.R. *Musulmanskij Krym k naczatu XX wieku: mieźdu niebytjem, pantiurkizmom i suwierenizacijej*. – URL: <http://islamology.in/journal/article/download/48/45>.

Iwancew A. *Perszyj Kurultaj: wid krymskotatarskich ustanowczych zboriw do nacionalnoho parlamentu (1917–1918 rr.)*, Kyjiw: Wydawnictwo KLIO 2018, 160 s.

Kandi J. *Nie zarastiet trawoj polie boja / Junus Kadimow* – Iczna CZP „Format”, 2017, 363 s. *Krymskije tatarki potuczili*

graždanskije prawa ranshe zhenshchin iz drugich stran, Ajdyn Szemi-Zade – URL: <https://islam.in.ua/ua/istoriya/krymski-tatarki-otrymaly-gromadyanski-prava-ranish-zhinok-z-inshyh-krayin-aydyn-shemyi>.

Małynowska N. *Giendernaja polityka krymskich tatar w naciotwoczeskich processach pierwoj połowiny XX wieku // V Wsieukrainskaja nauczno-practiceskaja konfierencija „Polityka pamiaty w teorieticzeskom i practiceskom izmienienijach”*, Rowno, 11–12 maja 2018. – URL: http://mnemonika.org.ua/wp-content/uploads/2018/07/Malynovska_N..pdf.

Julia Krajcarz

IMPREZY REKONSTRUKCYJNE – WĄTKI MONGOLSKO-TATARSKIE (1)

W ostatnim dziesięcioleciu znaczną popularność osiągnęły imprezy publiczne, mające charakter rekonstrukcji wydarzeń historycznych. Niekiedy tematem tego typu widowisk są nawiązania do legend, zdarzeń niehistorycznych, a literackich, domniemanych, niebytych. Imprezy rekonstrukcyjne bywają częścią składową festiwali, dni miejscowości, dożynek itp. Zdarzenia historyczne lub legendarne rekonstruuja profesjonalne grupy pasjonatów, zaś audytorium staje się szeroka publiczność. Zazwyczaj są to imprezy otwarte, bowiem udział w widowisku rekonstrukcyjnym ma w zamierzeniu organizatorów mieć walor rozrywkowy i edukacyjny. Sięga się przede wszystkim do rekonstruowania zdarzeń o charakterze militarnym: bitew, oblężeń grodów, zamków. Towarzyszą im pokazy strojów, konsumpcja regionalnych potraw, pokazy hippiczne, łucznicze, sportowe itp. W wielu miejscach Polski tego typu imprezy zawierają wątki tatarskie.

Zaskakujący może wydawać się fakt, jak żywotne są tematy okołotatarskie w imprezach rekonstrukcyjnych. Wszak Tatarzy przybywali na tereny polskie w dość odległej już przeszłości, często w okolicznościach wojennych, i nie byli jedyną grupą „obcych” zjawiającą się w celach mniej lub bardziej pokojowych. A to właśnie Tatarzy są jedną z najczęściej „rekonstruowanych” grup najeźdźców obcego pochodzenia we współczesnych plenerowych imprezach rekonstrukcyjnych w Polsce. Określenie „Tatarzy” odnosi się tu do wielu różnych grup najeźdźców, w ciągu wielu wieków przybywających na tereny polskie z szeroko rozumianego Wschodu.

Część widowisk rekonstrukcyjnych z wątkami tatarskimi odnosi się do wydarzeń historycznych związanych z najazdami mongolskimi na tereny polskie w XIII wieku. Takim spektaklem jest impreza rekonstrukcyjna, która odbywa